

СЕКЦІЯ 5 СЛІДЧА ПРАКТИКА В УКРАЇНІ

УДК 343.98

DOI 10.32999/ksu2663-2713/2019-8-9

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Гусєва В.О., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті на підставі аналізу практики органів досудового слідства, наукової літератури розглянуті питання, що стосуються характеристики окремих видів слідчого експерименту. Визначено особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування кримінальних правопорушень, наведено приклади практичної спрямованості.

Ключові слова: характеристика окремих видів, слідчий експеримент, кримінальне правопорушення.

В статье на основании анализа практики органов досудебного следствия, научной литературы рассмотрены вопросы, касающиеся характеристики отдельных видов следственного эксперимента. Определены особенности проведения следственного эксперимента при расследовании уголовных преступлений, приведены примеры практической направленности.

Ключевые слова: характеристика отдельных видов, следственный эксперимент, уголовное преступление.

Guseva V.A. CHARACTERISTICS OF CERTAIN TYPES OF INVESTIGATIVE EXPERIMENT IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

On the basis of the analysis of practice of organs of pre-trial investigation, scientific literature, questions concerning the characteristics of certain types of investigative experiment were considered. The peculiarities of conducting an investigative experiment in the investigation of criminal offenses are determined, examples of practical orientation are given.

Investigation of investigative practices showed that the investigative experiment was carried out by an investigator in 63.8% of the investigated proceedings, indicating that this investigative action serves as a reliable way of obtaining evidence, verifying a person's awareness of the circumstances of the criminal proceedings.

Thus, the question arises of the need for conducting an investigative experiment, since it may manifestly refute the false testimony of the suspect or be the only way to verify the testimonies of other participants in a criminal offense, and in many cases, plays a decisive role in establishing an objective truth in a criminal proceeding.

We propose the following classification of types of investigative experiment: to establish the possibility of perceiving any action or fact, phenomenon; to establish the possibility of any action; to establish the possibility of the existence of any fact, phenomenon; by setting the mechanism of the event or its individual details; by setting the time it takes to spend on one or another action.

The forensic classification and peculiarities of conducting an investigative experiment can be included in a separate forensic methodology, which is constructed taking into account the conditions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. These provisions can be used in scientific activity, pedagogical process in the teaching of criminology and in the practice of the bodies of pre-trial investigation. The development and improvement of these recommendations is a promising direction for further research.

Key words: characterization of individual species, investigative experiment, criminal offense.

Постановка проблеми. У слідчій практиці нерідко виникає необхідність перевірити зібрану інформацію або слідчу версію. Це можливо як за допомогою зіставлення з іншими наявними доказами, так і через отримання нових. При цьому існують слідчі дії, спеціально призначені для перевірки отриманих доказів. До групи так званих «перевірочних» слідчих дій, зокрема, належить і слідчий експеримент [1, с. 152]. Слідчий експеримент – слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [2]. Слідчий експеримент проводиться відповідно до правил ст. 240 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України.

Дослідження слідчої практики показало, що слідчий експеримент проводиться в 63,8% розслідуваних проваджень, що вказує на те, що ця слідча дія слугує надійним шляхом отримання доказів, перевірки обізнаності осіб про обставини кримінального провадження.

Отже, виникає питання необхідності проведення слідчого експерименту, так як воно може наочно спростувати неправдиве свідчення підозрюваного чи бути єдиним способом перевірки показань інших учасників кримінального правопорушення, а в багатьох випадках відіграє вирішальну роль у встановленні об'єктивної істини за кримінальним провадженням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання «слідчого експерименту» досліджувалося в наукових колах такими вченими, як Р.С. Белкін, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.Г. Лукашевич, І.М. Лузгін, М.В. Салтевський, В.В. Семенов, В.Ю. Шепітько, А.Р. Шляхов тощо.

Постановка мети. Проте, незважаючи на наявність наукових досліджень із питань тактичних і процесуальних особливостей використання слідчого експерименту, до теперішнього часу не сформовано та потребує додаткового висвітлення питання, що стосується ха-

рактеристики окремих видів слідчого експерименту.

Отже, метою наукового дослідження є всебічний розгляд окремих видів слідчого експерименту й тактичних особливостей його проведення під час розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Чинне законодавство слідчий експеримент не поділяє на види. У юридичній літературі до теперішнього часу немає загальноприйнятої точки зору із цього питання. Деякі автори обмежуються приведенням переліку випадків, у яких застосовується слідчий експеримент, причому зазвичай указують, що цей перелік не є вичерпним.

Проте в літературі є й досить добре розроблені класифікації видів слідчого експерименту. Так, на думку Н.І. Гуковської [3, с. 65], слідчі експерименти доцільно розділити на види залежно від того, що встановлюється: можливість чути; можливість бачити; можливість зробити якісь дії; можливість зробити якісь дії за певний час; спеціальні або професійні навички конкретної особи; як саме сталася подія або окремі її обставини.

Р.С. Белкін пропонує дещо іншу класифікацію видів слідчого експерименту. Абсолютно правильно підкреслюючи, що спроба дати вичерпний перелік випадків використання слідчого експерименту не можлива, він розділяє слідчі експерименти на такі види: зі встановлення можливості спостереження, сприйняття якого-небудь факту, явища; зі встановлення можливості здійснення дії; зі встановлення можливості існування якого-небудь явища [4].

Надана класифікація видів слідчого експерименту залежно від його цілей є правильною, проте необхідні деякі уточнення. Два перші види, запропоновані Н.І. Гуковською (слідчі експерименти зі встановлення можливості чути й можливості бачити), Р.С. Белкін об'єднує в один (слідчий експеримент зі встановлення можливості спостереження, сприйняття якого-небудь факту, явища). Позиція Р.С. Белкіна в цьому випадку переважна, оскільки експеримент зі встановлення можливості бачити або чути є різновидом

експерименту зі встановлення можливості сприйняття якого-небудь факту, явища.

Немає також необхідності виділяти в самостійний вид експеримент зі встановлення спеціальних або професійних навиків конкретної особи: це поодинокий випадок слідчого експерименту зі встановлення можливості здійснення певних дій.

Не безперечна й класифікація Р.С. Белкіна. Уважається, що встановлення дослідницьким шляхом часу, який необхідно витратити на здійснення тих або інших дій, є самостійним видом слідчого експерименту, адже інколи немає сумнівів у можливості здійснення яких-небудь дій: сумнів викликає лише можливість їх здійснення протягом певного часу.

Не можна, на нашу думку, включати до видів слідчого експерименту як самостійну слідчу дію «експеримент зі встановлення процесу утворення слідів події, виявлених у процесі досудового розслідування». Схожі сліди можуть бути отримані в результаті дії на той або інший предмет різноманітних об'єктів (предметів). Тому, щоб не допустити помилки, «процес утворення слідів події» варто встановлювати шляхом проведення експертизи, в ході якої особа, котра володіє певними спеціальними знаннями, краще (достовірніше) з'ясує питання, що нас цікавлять, і надасть відповіді у висновку. Цей висновок і буде доказом у провадженні.

Виходячи з вищевказаного, можна дійти такої класифікації видів слідчого експерименту: зі встановлення можливості сприйняття будь-якої дії або факту, явища; зі встановлення можливості здійснення будь-якої дії; зі встановлення можливості існування будь-якого факту, явища; зі встановлення механізму події або окремих його деталей; зі встановлення часу, який необхідно витратити на здійснення тих або інших дій.

Будь-яка класифікація умовна, оскільки з розвитком знань відбувається її уточнення і зміна. Що ж до класифікації видів слідчого експерименту, то, за правильним зауваженням Н.І. Гуковської, «деякі експерименти значною мірою переплітаються між собою, але ділення корисне в

методичних цілях» (а також у навчальних і практичних) [3].

Так, наприклад, слідчий експеримент зі встановлення можливості сприйняття якого-небудь факту, явища зустрічається в слідчій практиці досить часто. У більшості випадків вони проводяться для перевірки видимості або чутності, при цьому обов'язкове врахування чинників, які тією або іншою мірою могли відбитися на видимості або чутності, тому експерименти вказаного типу доцільно проводити в тому місці, де подія, що перевіряється, відбувалася насправді.

Наведемо приклад експерименту зі встановлення можливості чути й розрізнити при цьому слова та фрази. Під час розслідування кримінального провадження про крадіжку товарів з промислового магазину гр-н К. показав на допиті, що, працюючи на своєму городі, чув, як його сусід Ф. на ганку своєї лазні, розташованої поряд із цим городом, говорив комусь про необхідність переховувати вкрадені з магазину товари в надійніше місце. Ф., заперечуючи ці відомості, пояснив, що його лазня від тину К. знаходиться на відстані 5 метрів, тому з городу не можна почути розмову на ганку лазні й тим паче розібрати зміст. Проте в ході слідчого експерименту свідчення К. підтвердилися, і це допомогло отримати від Ф. правдиві свідчення про його участь у кримінальному провадженні.

Під час підготовки, проведення й оцінювання результатів слідчого експерименту цього виду необхідно брати до уваги й певні психофізіологічні закономірності. Так, вимагається враховувати можливі відмінності в гостроті зору, слуху людей, зумовлені, зокрема, фізіологічними особливостями і станами, віком, професією. У криміналістичній літературі описано випадок, коли потерпіла у справі про розбійний напад добре описала зовнішність злочинців, хоча напад стався в темряві. Слідчий засумнівався в можливості потерпілої розгледіти обличчя людей у вказаних умовах. Слідчий експеримент підтвердив таку здатність потерпілої (вона була за фахом лікарем-рентгенологом і володіла добре розвинутою адаптацією зору до темряви).

Коли необхідно перевірити можливість побачити або почути, доцільно до проведення слідчого експерименту отримати дані про стан зору, слуху осіб, чий свідчення перевірятимуться досвідченим шляхом (витребувати відповідні медичні довідки, свідчення, висновки). Отримання таких документів посилить доказове значення результатів експерименту.

Слідчий експеримент зі встановлення можливості здійснення якої-небудь дії охоплює найрізноманітніші випадки: встановлення об'єктивної можливості здійснення яких-небудь дій і суб'єктивної здатності конкретної особи вчинити ці дії. Наприклад, шляхом проведення експериментів цього виду з'ясовується можливість виконання конкретною особою певної роботи, проникнення в приміщення через отвір певних розмірів, протягання через цей отвір яких-небудь предметів тощо.

Вагоме значення має слідчий експеримент зі встановлення можливості існування якого-небудь факту, явища. У ході експерименту цього виду перевіряються не які-небудь дії або можливість сприйняття чого-небудь, а можливість існування певного факту, явища.

Слідчий експеримент зі встановлення механізму події або окремих його деталей проводиться в тих випадках, коли у слідчого виникають сумніви: чи так відбувалася подія, як його описує потерпілий, підозрюваний. Предметом цього експериментального дослідження може бути або подія загалом, або окремі її деталі (наприклад, під час розслідування кримінального провадження в слідчого виникли сумніви щодо правдивості свідчень підозрюваного про спосіб його проникнення на територію бази – через огорожу, за допомогою колеса від автомобіля марки «Москвич». У ході слідчого експерименту з використанням аналогічного колеса підозрюваний у зазначеному місці приставив його до огорожі, заліз на колесо, зачепившись руками за край огорожі й, підтягнувшись, сів на нього. За допомогою цього експерименту встановлено шлях проникнення підозрюваного на територію бази.

Слідчий експеримент зі встановлення часу, який необхідно витратити на

здійснення тих або інших дій, у слідчій практиці зустрічається досить часто. Виділення подібних експериментів у самостійний вид, як уже зазначалось, пояснюється тим, що іноді немає сумнівів у можливості здійснення яких-небудь дій, сумніви виникають лише щодо можливості їх здійснення впродовж певного часу (наприклад, складання столяром певної кількості столів упродовж робочого дня). За допомогою експериментів цього виду може бути встановлена як об'єктивна, так і суб'єктивна можливість за певний час учинити які-небудь дії (так, за певний час один столяр може зібрати більшу кількість кухонних столів або віконних рам, а другий – менше).

Також слідчий експеримент може бути проведений для перевірки виниклих у слідчого різного роду припущень, версій з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, проведення інших слідчих дій (огляду, пред'явлення для впізнання тощо) [5, с. 72].

Для забезпечення достовірності висновків, які отримуються під час проведення дослідницьких дій, необхідно, щоб умови, у яких проводиться слідчий експеримент, були максимально наближені до тих, у яких відбувалася подія, що перевірялася. Крім того, необхідно забезпечити належну повноту й точність відтворення самих експериментальних дій, які іноді необхідно виконати багато разів, а також із відповідними варіаціями. Неодноразове проведення одних і тих самих дослідів у процесі одного слідчого експерименту дає змогу більш ретельно вивчити досліджувані явища, переконатися в тому, що отримані результати не є випадковими і що вони достовірні. Дублюючи дії повинні бути повторені стільки разів, скільки необхідно, щоб виключити можливість випадкових результатів і довести їх закономірність.

Висновки. Наведена характеристика окремих видів слідчого експерименту й особливості його проведення можуть бути включені до окремої криміналістичної методики, побудованої з урахуванням умов дії КПК України. Ці положення можуть бути використані в науковій діяльності,

педагогічному процесі під час викладання криміналістики та в практичній діяльності органів досудового розслідування. Розвиток і вдосконалення цих рекомендацій є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бічурін Р.Х. Методика розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 232 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (з поточними змінами) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.01.2019).
3. Гуковская Н.И. Теория и практика проведения следственного эксперимента на предварительном след-

ствии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1958. 100 с.

4. Белкин Р.С. Экспериментальный метод исследования в советском уголовном процессе и криминалистике : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1961. 40 с.

5. Следственный эксперимент : учебное пособие. Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1981. 72 с.

6. Белкин Р.С. Теория и практика следственного эксперимента. Москва : ВШ МВД СССР, 1959. 169 с.

7. Матусовський Г.А. Юридична характеристика злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 1998. № 2(13). С. 120–123.

8. Егоров Б.В. Тактика следственного эксперимента : лекция. Ленинград : ЛВК МВД СССР, 1989. 28 с.

9. Закатов А.А. Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений. Киев : РИО МВД УССР, 1980. 104 с.